

Fórum

GYENGE ANIKÓ

Viták a szerzői jogok közös kezelésének hatékony szabályozása körül

Amikor 2001-ben jelen cikk szerzőjének – akkor másodéves joghallgatónak – egy viszonylag jól sikerült egyetemi dolgozata után a szerzői jog professzora felajánlotta, hogy néha bejárhat az Artisjus könyvtárába olvasni és esetleg kisebb munkákba be is vonnák ott, akkor azt hitte, a paradicsomba került, mert a zenei közös jogkezelő szervezet polcain sorakozott valamennyi könyv, amit az éppen aktuális, nem túl gyakorlatias dolgozatához használnia kellett. Amikor viszont elé tették a lehívásra hozzáférhetővé tétel feltételeiről szóló díjszabást, hogy a paradicsomba való bejárásért cserébe fordítsa azt angolra és németre, hirtelen rájött: a hatalmas üvegépület olyan bonyolult jogi szabályozás tartja össze, amilyen-nel valószínűleg már nem is fog többet találkozni az egyetemi éve alatt. A megérezése nem csalt.

Talán ezért sem véletlen, hogy most sem egyedül vállalkozik a közös jogkezelés témájának átfogó bemutatására. Ez a cikk egy sorozatnak csupán a nyitánya, és mint ilyen, rövid tézisek irata, amelyet remélhetőleg több és hosszabb, részletesebb írás fog követni olyan szerzők tollából, akik az utóbbi években tudományos, szakmai műhelyekben a közös jogkezelés témájáról részletes elemzéseket készítettek. Emiatt a sorozat célja is kettős: részben egy platformra hozni azokat, akik a témában elmélyült tudományos vizsgálódást végeztek, részben e szerzők gondolatain keresztül átfogóan bemutatni a közös jogkezelésnek azokat az aspektusait, amelyek az utóbbi időben különös figyelmet kaptak.

Mindezek miatt ezen rövid írás nem kíván kiszajátítani egyetlen résztémát sem, hanem egyszerűen csak a kibontáshoz kíván alapot szolgáltatni, tíz tételponttal, amelyek hívják a kollégákat a jóval szélesebb kifejtésre, a mellettük és az ellenük való érvelésre egyaránt.

1. A közös jogkezelés nem több, mint a szerzői jogok gyakorlásának olyan magas szintre emelt és általában, nemzetközi szinten is

elfogadott üzleti modellje, amely a szerzői jog általános paradigmái alapján, több mint százéves múltjának köszönhetően ma már kellően standard rendszerben működik ahhoz, hogy speciális jogszabályi előírások rögzítsék és erősítsék meg a modell alapelemeit, mára a szerzői jogi szabályozás önálló pillérét adva ezzel. Ettől az üzleti modelltől leválasztva kell azonban szemlélni a közös jogkezelésnek azt a nem alapvető és szükségszerű, hanem – a szervezeti formából adódó és elsősorban Európában működő – járulékos funkcióját, hogy a közös jogkezelő szervezetek az általuk szedett jogdíjakból a jogosultak javára szociális, kulturális célokat is képesek, illetve hajlandók ellátni, saját döntésük alapján.

2. A közös jogkezelés összetársadalmi, összjogosultli szinten még mindig a leghatékonyabb üzleti modell azon szerzői jogok gyakorlása tekintetében, amelyek egyedileg nem vagy csak nehezen érvényesíthetők, sőt: egyes szerzői jogok gyakorlásának elengedhetetlen eszköze, garanciája. Minél kevésbé gyakorolható pedig egy szerzői jog egyedileg, annál erősebb a jogot a szerzők és szomszédos jogi jogosultak nevében gyakorló szervezet szerepe és ez magával vonja azt is, hogy annál valószínűbb a jogdíjak nem egyedi felosztása, hanem közösségi célokra fordítása.

3. A közös jogkezelés önmagában nem kultúrpolitikai eszköz, ez nem keverhető össze a közös jogkezelő szervezetek önként vállalt kulturális feladataival. A közös jogkezelő szervezeteknek ez a tevékenysége azonban az állami kultúrpolitikát

késztétlenül hatékonyan kiegészíteni képes megoldás, amelyre pedig annál inkább szükség van, minél kevésbé tud vagy akar az állam erős kultúrpolitikát gyakorolni. Emellett, de ettől részben függetlenül is minden olyan eszköz, szabály, amely a közös jogkezelés alapvető célján (vagyis hogy a szerzők jogait gyakorolja és a beszedett jogdíjakat eljuttassa hozzájuk) túlmutat, azonban kívül esik a szerzői jog általános paradigmáin, és ilyen módon rendszeridegen.

4. A közös jogkezelés hatékony működése elsősorban nem a szerzői, hanem a felhasználói érdekek figyelembevételére tekintettel nem bizto-

sítható nemzeti szinten, a szervezetek által képviselt repertoár nemzetközi jellege miatt. A közös jogkezelő szervezetek közti, világrepertoár képviselhetőségét megteremtő kölcsönös képviselési szerződések rendszere nem ellenőrizhető és befolyásolható nemzeti szinten.

5. A közös jogkezelésnek erősen nemzetközi jellege ellenére nincs, vagy csak igen korlátozott a nemzetközi szabályozása, az európai szintű szabályozás (elsősorban az európai bírósági esetjog) viszont erősen fragmentált, a modell fő elemeire vonatkozóan nem tartalmaz döntő választásokat.

6. A közös jogkezelés közösségi jogi szempontból több szabályozási rezsim metszéspontjában áll: egyszerre alkalmazandók vele kapcsolatban a versenyjogi, szolgáltatási, és a letelepedés szabadságára vonatkozó alapelvek és az azok alóli kivételek. A kivételi szabályok alkalmazására azonban önmagában nem a közös jogkezelés sajátosságai, hanem az ezen keresztül gyakorolt szerzői jogok monopoljellege miatt van szükség.

7. A közös jogkezelésre vonatkozó nemzeti szintű szabályozásnak a jogkezelő szervezetek szervezeti szabályaira, a joggyakorlás módjára vonatkozó szabályain túl elengedhetetlenül fontos pillére a monopólium erős kontrolljának állami biztosítása bírósági jogorvoslat, illetve versenyhivatali és/vagy speciális hatósági felügyelet útján, amelynek tényleges eszköztára az adott ország jogi hagyományainak, kultúrájának függvénye. A jogi rezsim ezen utóbbi elemének gyengesége szükségszerűen növeli a lehetőséget a monopóliumhelyzettel való visszaélésre.

8. A szerzői jogi piac európai liberalizációja akár európai bírósági esetjog, akár versenyjogi eljárások, akár kötelezettségzegési eljárások útján nem a közös jogkezelési piac felaprózódása, a közös jogkezelő szervezetek számának növekedése, hanem az európai méretű monopol, legfeljebb oligopol piac kialakulását hozhatja magával. Ha pedig ez a liberalizáció csak a közös jogkezelés magvát érinti, figyelmen kívül hagyva a közös jogkezelő szervezetek egyéb feladatait, az mind az alkotók szociális ellátásában, mind a kultúra működtetésében zavarokat kelthet.

9. A közös jogkezelő szervezetek törvényileg rögzített monopóliumhelyzete nem szükségszerű és alternatívát nem ismerő működési mód, de a megszüntetése nem jár szükségszerűen de facto monopólium létrejöttével, legalábbis rövidtávon. A tör-

Ez a cikk egy sorozatnak csupán a nyitánya, és mint ilyen, rövid tézisek irata, amelyet remélhetőleg több és hosszabb, részletesebb írás fog követni olyan szerzők tollából, akik az utóbbi években tudományos, szakmai műhelyekben a közös jogkezelés témájáról részletes elemzéseket készítettek.

A szerző az Igazságügyi és Rendészeti Minisztériumnak a szerzői jogi jogalkotás előkészítésért felelős osztályának vezetője, a BME Média Oktató és Kutató Központ kutatója.

vényi monopolhelyzet megszüntetésére jelenleg nincs egyértelmű közösségi jogi kényszer, az átalakítás pedig még gondos garanciális szabályalkotás mellett is jelentős kockázatokat rejt mind a jogosulti, mind a jóhiszemű felhasználói oldalon.

10. A magyar jogi szabályozás hiányosságaiból fakadó gyakorlati problémák többféleképpen orvosolhatók: kezelhetők a verseny elméleti lehetőségének megteremtésével, a de facto monopóliumok kialakulását segítő szabályozással, de meg-

oldhatók a közös jogkezelés erősebb kontrolljával, a felügyeleti hatáskörök intenzívebb gyakorlásával is. Az eszközök közti választás ma a nemzeti jogalkotó kompetenciájába tartozó döntés.